

АНОТАЦІЯ

Вівчар В. П. Формування стратегії забезпечення економічної безпеки торговельних підприємств. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка». Західноукраїнський національний університет Міністерства освіти і науки України. Тернопіль, 2025.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету, визначено головні завдання, об'єкт і предмет та методичні засади дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення отриманих результатів, наведено відомості щодо їхньої апробації.

Дисертацію присвячено розвитку теоретико-методичних положень та розробці практичних рекомендацій щодо формування стратегії забезпечення економічної безпеки торговельних підприємств. Здійснено гносеологічний аналіз сутнісно-змістових особливостей понять «економічна безпека торговельних підприємств» і «стратегія економічної безпеки торговельних підприємств», проведено систематизацію структурно-функціонального підходу для формування економічної безпеки торговельних підприємств у контексті функціональних процесів стратегії її забезпечення ідентифікованими елементами економічної безпеки. Запропоновано авторський підхід щодо розробки організаційно-економічного механізму стратегії забезпечення економічної безпеки торговельних підприємств у сучасних умовах.

Побудовано практично орієнтований алгоритм вибору ефективних стратегій розвитку торговельних підприємств, що забезпечує застосування системного підходу до отримання прогностичної оцінки ринкових та фінансових показників у контексті моделювання нейронної мережевої системи на основі методу кластеризації Кохонена із застосуванням рівневого розподілу безпекової компоненти торговельних підприємств. Запропоновано шестирівневу модель комплексного оцінювання стратегії забезпечення економічної безпеки

торговельних підприємств на основі ідентифікації за основними об'єктами і рівнями безпеки з виокремленням компонент (векторів) та умов оцінювання стратегії забезпечення безпеки торговельних бізнес-структур. Обґрунтовано модель формування стратегій розвитку економічної безпеки торговельних підприємств шляхом аналізу зовнішнього середовища, результатів економічної й фінансової діяльності, оцінювання внутрішнього ресурсного потенціалу досліджуваних підприємств і реалізації низки функціональних стратегій для забезпечення стабільної роботи торговельних бізнес-структур у довгостроковій перспективі.

У першому розділі «Теоретичний базис формування стратегії забезпечення економічної безпеки торговельних підприємств» уточнено в межах предмета дослідження понятійно-категоріальний апарат, ідентифіковано фактори впливу на діяльність економічної безпеки торговельних підприємств, що дозволило покращити актуалітетний базис формування стратегії підприємств торгівлі для забезпечення економічної безпеки.

На основі систематизації теоретичних поглядів, уточнено поняття економічної безпеки торговельних підприємств, як стану за якого економічна система перебуває на достатньому рівні безпеки, який забезпечує досягнення стратегічних цілей, що дає змогу утримувати високі темпи економічного розвитку із урахуванням зовнішніх і внутрішніх загроз.

Здійснено систематизацію елементів забезпечення економічної безпеки торговельних підприємств в межах чотирьох складових: стан, безпека, ефективність та цілеспрямованість. Розкрито зміст економічного розвитку торговельних підприємств через призму стратегічної, інноваційної і конкурентної компонент. Обґрунтовано взаємозв'язок між елементами економічної безпеки та компонентами економічного розвитку підприємств, що формує основу теоретичних концепцій цього дослідження і допомагає з'ясувати роль стратегій економічного розвитку в забезпеченні економічної безпеки торговельних підприємств.

Запропоновано структурно-функціональний підхід до формування стратегії економічної безпеки торговельних підприємств на основі якого побудовано систему економічної безпеки з врахуванням компонент, які забезпечують функціонування і розвиток суб'єктів торговельної діяльності. На основі факторного аналізу сформовано комплексну систему показників для оцінювання стратегії економічної безпеки торговельних підприємств.

У другому розділі «Аналітичне дослідження економічної безпеки торговельних підприємств: стратегічний підхід» проаналізовано стан та динаміку ефективності функціонування торговельних українських підприємств; проведено оцінювання економічної безпеки торговельних підприємств; розроблено модель стратегії забезпечення економічної безпеки торговельних підприємств.

У дисертації сформовано методичний базис для побудови інструментів оцінювання економічної безпеки торговельних підприємств, який ґрунтується на врахуванні операційних характеристик, дослідженні ризиків та загроз, аналізі ефективності використання ресурсів відповідно до індикаторів економічної безпеки. Обґрунтовано доцільність використання групи критеріїв та показників для аналізу операційних процесів у торгівлі, що дозволить оцінити забезпечення економічної безпеки торговельних підприємств. У процесі порівняльного аналізу доведено вищу прибутковість великих торговельних мереж.

В роботі запропоновано шестирівневу модель зрілості торговельних підприємств, яка враховує вплив факторів економічної безпеки в межах двох основних об'єктів та класифікацію згідно з розробленою шестирівневою шкалою: від найвищого рівня ризику до найвищого рівня безпеки. З метою оцінювання зрілості торговельних підприємств у контексті забезпечення економічної безпеки сформовано спектр показників, розрахунок та числове масштабування, що дає змогу ідентифікувати відповідні типи торговельних бізнес-процесів.

Удосконалено методичний підхід до формування стратегії забезпечення економічної безпеки торговельних підприємств на основі системної оцінки потенціалу та фінансових показників, що дасть можливість торговельним підприємствам підвищувати економічну ефективність і рівень економічної безпеки. Запропоновано алгоритм оцінювання економічної безпеки торговельних підприємств, який базується на розрахунку інтегрального показника рівня безпеки.

У третьому розділі «Удосконалення формування стратегії забезпечення економічної безпеки торговельних підприємств в умовах сучасних викликів» удосконалено організаційно-економічний механізм формування стратегії забезпечення економічної безпеки торговельних підприємств; здійснено формалізацію системи стратегії економічної безпеки торговельних підприємств; проведено комплексне оцінювання стратегії забезпечення економічної безпеки торговельних підприємств на основі економіко-математичного моделювання.

В роботі подано авторське трактування поняття «стратегія економічної безпеки торговельних підприємств», як системи стратегічного управління, що охоплює комплексне діагностування зовнішнього та внутрішнього середовищ, коригування цілей, завдань і основних напрямків формування стратегічних орієнтирів розвитку. Сформовано структурний розподіл забезпечення стратегічного розвитку суб'єктів торговельної діяльності через урахування процесних, інтеграційних, інноваційних і конкурентних елементів, що дасть змогу покращити процеси формування стратегії забезпечення економічної безпеки торговельних підприємств.

В дисертації запропоновано організаційно-економічний механізм формування стратегії забезпечення економічної безпеки торговельних підприємств, який враховує блоковість системи, зокрема: інституційно-управлінський; техніко-технологічний; ресурсно-базисний; структурно-функціональний. Застосування цієї моделі дасть змогу покращити процеси

формування стратегії забезпечення економічної безпеки торговельних підприємств з урахуванням внутрішніх характеристик.

Обґрунтовано доцільність застосування алгоритму стратегії забезпечення економічної безпеки торговельних підприємств, побудованого на основі методу кластеризації, що дозволило підвищити безпековий рівень організаційних та економічних процесів в торговельній діяльності. Доведено доцільність використання структури набору даних за трьома кластерами на основі розподілу рівнів безпеки, що дасть змогу здійснювати прогнозне оцінювання стратегії забезпечення економічної безпеки торговельних підприємств і скласти відповідні плани її посилення на основі методики кластеризації.

Доведено, що формалізація процедури вибору ефективних стратегій забезпечення економічної безпеки торговельних підприємств дасть змогу враховувати ринкові умови, конкурентну позицію та чітко визначити місію та цілі торговельного підприємства і результати діяльності із урахування сучасних викликів.

Практичне значення отриманих результатів. Науково-методичні, організаційні та практичні рекомендації дисертаційної роботи щодо формування стратегії забезпечення економічної безпеки торговельних підприємств використовуються в практичній діяльності ТОВ «ВЕСМАК», ТОВ «СІЛЬПО-ФУД», ТОВ «ТЕКО-ТРЕЙД», ТОВ «КОЛЯР».

Ключові слова: торговельні підприємства, роздрібна торгівля, безпекова діяльність, економічна безпека, система управління, підприємництво, управління економічною безпекою, економічна безпека торговельних підприємств, економіко-математична модель, підходи формування економічної безпеки, безпекова стратегія управління, забезпечення економічної безпеки, стратегія економічної безпеки торговельних підприємств, система безпеки, безпека.

SUMMARY

Vivchar V. P. Forming a strategy for ensuring the economic security of trade enterprises. Qualifying scientific work on manuscript rights.

The dissertation for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in speciality 051 «Economy». West Ukrainian National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Ternopil, 2025.

The introduction substantiates the relevance of the research topic, formulates the purpose, defines the main objectives, the object and subject, and the methodological foundations of the study, reveals the scientific novelty and practical significance of the obtained results, and provides information on their approbation.

The dissertation is devoted to the development of theoretical and methodological provisions and the elaboration of practical recommendations for forming a strategy to ensure the economic security of trade enterprises. A gnoseological analysis of the essential and substantive characteristics of the concepts «economic security of trade enterprises» and «strategy of economic security of trade enterprises» has been conducted. The structural-functional approach to forming the economic security of trade enterprises has been systematized in the context of functional processes of the strategy for its provision through identified elements of economic security. An author's approach to the development of an organizational and economic mechanism for the strategy of ensuring the economic security of trade enterprises under modern conditions has been proposed.

A practically oriented algorithm for selecting effective development strategies of trade enterprises has been developed, ensuring the application of a systemic approach to obtaining forecast estimates of market and financial indicators in the context of modeling a neural network system based on the Kohonen clustering method with the application of a tiered distribution of the security component of trade enterprises. A six-level model of comprehensive assessment of the strategy for ensuring the economic security of trade enterprises has been proposed, based on

identification by key objects and security levels, with the distinction of components (vectors) and assessment conditions of the strategy for ensuring the security of trade business structures. A model for forming strategies for the development of economic security of trade enterprises has been substantiated through analysis of the external environment, results of economic and financial activities, assessment of the internal resource potential of the studied enterprises, and implementation of a set of functional strategies to ensure stable operation of trade business structures in the long term.

In the first chapter, «Theoretical Framework for Forming a Strategy to Ensure the Economic Security of Trade Enterprises», the conceptual and categorical apparatus within the scope of the research subject is clarified, and the factors influencing the economic security activities of trade enterprises are identified. This made it possible to improve the current theoretical basis for forming strategies of trade enterprises aimed at ensuring economic security.

Based on the systematization of theoretical views, the concept of economic security of trade enterprises is clarified as a state in which the economic system is at a sufficient level of security that ensures the achievement of strategic goals and makes it possible to maintain high rates of economic development while taking into account external and internal threats.

The elements of ensuring the economic security of trade enterprises are systematized within four components: state, security, efficiency, and goal orientation. The content of the economic development of trade enterprises is revealed through the prism of strategic, innovative, and competitive components. The interrelationship between the elements of economic security and the components of enterprises' economic development is substantiated, forming the basis of the theoretical concepts of this study and helping to clarify the role of economic development strategies in ensuring the economic security of trade enterprises.

A structural and functional approach to forming a strategy for the economic security of trade enterprises has been improved, on the basis of which a system of economic security has been constructed, taking into account the components that ensure the functioning and development of trade entities. Based on factor analysis, a

comprehensive system of indicators for evaluating the economic security strategy of trade enterprises has been formed.

In the second chapter, «Analytical Study of the Economic Security of Trade Enterprises: A Strategic Approach», the state and dynamics of the efficiency of functioning of Ukrainian trade enterprises are analyzed; an assessment of the economic security of trade enterprises is carried out; and a model of a strategy for ensuring the economic security of trade enterprises is developed.

The dissertation forms a methodological basis for building tools to assess the economic security of trade enterprises, which is based on accounting for operational characteristics, studying risks and threats, and analyzing the efficiency of resource use in accordance with economic security indicators. The expediency of using a group of criteria and indicators for analyzing operational processes in trade is substantiated, which makes it possible to assess the level of economic security of trade enterprises. In the course of comparative analysis, the higher profitability of large retail chains is proven.

The paper proposes a six-level maturity model of trade enterprises, which takes into account the influence of economic security factors within two main objects and provides classification according to the developed six-level scale: from the highest level of risk to the highest level of security. In order to assess the maturity of trade enterprises in the context of ensuring economic security, a set of indicators and their numerical scaling has been formed, which makes it possible to identify the corresponding types of trade business processes.

The methodological approach to forming a strategy for ensuring the economic security of trade enterprises has been improved on the basis of a systematic assessment of potential and financial indicators, which will enable trade enterprises to increase economic efficiency and the level of economic security. An algorithm for assessing the economic security of trade enterprises is proposed, which is based on calculating an integral indicator of the security level.

In the third chapter, «Improving the Formation of a Strategy for Ensuring the Economic Security of Trade Enterprises under Contemporary Challenges», the

organizational and economic mechanism for forming a strategy to ensure the economic security of trade enterprises is improved; the strategy system of economic security of trade enterprises is formalized; and a comprehensive assessment of the strategy for ensuring the economic security of trade enterprises is carried out on the basis of economic and mathematical modeling.

The paper presents the author's interpretation of the concept of «economic security strategy of trade enterprises» as a system of strategic management that encompasses comprehensive diagnostics of the external and internal environments, adjustment of goals, objectives, and the main directions for forming strategic development guidelines. A structural distribution of ensuring the strategic development of trade entities is formed through consideration of process, integration, innovation, and competitive elements, which will improve the processes of forming strategies to ensure the economic security of trade enterprises.

The dissertation proposes an organizational and economic mechanism for forming a strategy to ensure the economic security of trade enterprises, which takes into account the block structure of the system, in particular: institutional and managerial; technical and technological; resource-based; and structural and functional blocks. The application of this model will improve the processes of forming strategies to ensure the economic security of trade enterprises, taking into account internal characteristics.

The expediency of applying an algorithm for the strategy of ensuring the economic security of trade enterprises, built on the basis of the clustering method, is substantiated, which made it possible to increase the security level of organizational and economic processes in trade activities. The expediency of using a data set structure based on three clusters according to the distribution of security levels is proven, which will allow predictive assessment of strategies for ensuring the economic security of trade enterprises and the development of appropriate plans to strengthen it based on clustering methodology.

It is proven that the formalization of the procedure for selecting effective strategies for ensuring the economic security of trade enterprises will make it possible

to take into account market conditions, competitive position, and clearly define the mission and objectives of a trade enterprise and performance results in the context of contemporary challenges.

Practical significance of the results. The scientific-methodological, organizational, and practical recommendations of the dissertation regarding the formation of a strategy for ensuring the economic security of trade enterprises are implemented in the practical activities of the following companies: VESMAK LLC, SILPO-FOOD LLC, TEKOTRADE LLC, and KOLIAR LLC.

Keywords: trade enterprises, retail trade, security activities, economic security, management system, entrepreneurship, economic security management, economic security of trade enterprises, economic and mathematical model, approaches to the formation of economic security, security-oriented management strategy, ensuring economic security, strategy of economic security of trade enterprises, security system, safety.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Вівчар О., Вівчар В., Шатарський А. Дослідження особливостей інформаційно-аналітичного забезпечення безпеки суб'єкта логістичної діяльності. *Modeling the development of the economic systems*. 2024. № 4. С. 48–53. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2024-14-6> (1,0/0,5 д. а.; особисто автором обґрунтовано багатовекторний механізм забезпечення безпеки підприємницьких структур).

2. Вівчар В. Фундаментальний базис системи економічної безпеки торговельних підприємств: сучасні виклики та стратегії розвитку. *Modeling the development of the economic systems*. 2025. № 3. С. 202–207. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2025-17-27> (1,0 д. а.).

3. Вівчар В. Концептуальні контексти дефініції економічної безпеки торговельних підприємств: системний аналіз стратегічний підхід. *Herald of*

Khmelnytskyi National University. Economic sciences. 2025. 346(5). 529–534. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-346-5-76> (1,0 д. а.).

4. Вівчар В. Організаційно-економічні аспекти інформаційно-аналітичного забезпечення торговельних підприємств: стратегічний підхід. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*. 2025. 348(6). 20–24. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-348-6-2> (1,0 д. а.).

Статті у інших виданнях:

5. Вівчар О. І., **Вівчар В. П.** Особливості використання маркетингових стратегій підприємств торгово-розважальної сфери: практичний інструментарій та соціально-безпекознавчий базис. *Development Service Industry Management: Scientific journal*. 2024. № 2. 126–131. DOI: [https://doi.org/10.31891/dsim-2024-6\(19\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2024-6(19)) (1,0/0,5 д. а.; *практичний інструментарій нейтралізації негативного впливу кризових явищ та формування позитивних результатів економічної діяльності торговельних комплексів*).

6. Вівчар О., **Вівчар В.**, Шейка О., Балко Д. Імплементация міжнародного досвіду соціального захисту: безпекознавчий базис та вітчизняна практика реалізації. *Науковий журнал «Наукові записки»*. 2024. Випуск 16. С. 48–54. DOI: 10.36550/2522-9230-2024-16-48-54
<https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/396> (0,9/0,3 д. а.; *особисто автором проведено ідентифікацію безпекознавчого базису соціальної компоненти в системі підприємницьких структур*).

Публікації апробаційного характеру:

7. Вівчар В. Легалізація (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом: сучасна проблематика та вектори протидії. *Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації: матеріали XX Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених (м. Тернопіль, 19 травня 2023 р.)*. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. С. 174–178. (0,4 д. а.).

8. Вівчар О., **Вівчар В.**, Поперечний І. Декомпозиція проблемних контекстів асиметричної стратегії у сучасних глобалізаційних зрушеннях: безпекознавчий базис. *Маркетинг майбутнього*: зб. тез доповідей матеріалів III Всеукраїнської наук.-практ. інтер.-кофн. здобувачів вищої освіти та молодих вчених (м. Хмельницький, 30 листопада 2023 р.). Хмельницький: ВСП ХТЕФК ДТЕУ. С. 55–57. (0,2/0,1 д. а.; особисто автором обґрунтовано стратегічні вектори в контексті забезпечення безпекових заходів).

9. Вівчар О. І, **Вівчар В. П.**, Богданець Т. Б. Концептуальний базисний контекст кооперативної безпеки: від глобальних тенденцій до локальних прогнозів. *Соціально-економічні та юридичні проблеми розвитку країн*: Матеріали XII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 02–03 травня 2024 р.). Prague: Oktan Print, 2024. С. 255–259. (0,4/0,2 д. а.; особисто автором обґрунтовано алгоритм безпекового базису локальних прогнозів).

10. Вівчар В. П. Системне оцінювання економічної безпеки торговельних підприємств: методологічний базис. *Пріоритети зміцнення безпеки держави та підвищення ефективності правоохоронної діяльності: національні та міжнародні контексти*: зб. тез доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 25 квітня 2024 р.). Тернопіль: ЗУНУ, 2024. С. 11–14. (0,3 д. а.).

11. **Вівчар В.**, Поперечний І. Сучасний імператив управління системою економічної безпеки торговельних підприємств. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*. матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 19–20 квітня 2024 р.). Тернопіль, ЗУНУ. 2024. С. 266–268. (0,2/0,1 д. а.; особисто автором сформовано основні стратегічні вектори забезпечення економічної безпеки торговельних підприємств).

12. **Вівчар В.**, Балко Д., Шейка О. Сутнісна декомпозиція проблемних аспектів асиметрії безпеки у фокусі сучасних викликів і загроз: теорія та прагматика. *Освіта і наука у сфері національної безпеки: проблеми та пріоритети розвитку* : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Острог, 17 травня 2024 р.) / за ред. проф. М. С. Романова, доц. Р. С. Мартинюка, проф.

Е. М. Балашова. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2024. С. 289–293. (0,4/0,2 д. а.; особисто автором здійснено ранжування економічних загроз забезпечення безпеки у фокусі сучасних викликів).

13. **Вівчар В. П.**, Мужилівський Н. І. Формування механізму протидії злочинної діяльності в системі економічної безпеки підприємств. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 2–3 травня 2024 р.). Тернопіль, ЗУНУ. 2025. С. 202–204. (0,4/0,2 д. а.; особисто автором обґрунтовано структурно-логічну модель забезпечення економічної безпеки підприємств).

14. Вівчар В. П. Сутнісна характеристика управління матеріально-технічним забезпеченням економічної безпеки торговельних підприємств в контексті безпекознавчих умов. *Пріоритети зміцнення безпеки держави та підвищення ефективності правоохоронної діяльності: національні та міжнародні контексти*: зб. тез доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 5 травня 2025 р.). Тернопіль: ЗУНУ, 2025. С. 72–75. (0,3 д. а.).

15. Вівчар В. Ідентифікація методики діджиталізації торговельних підприємств в контексті безпекознавства. *Соціально-економічні та юридичні проблеми розвитку країн*: матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 23–24 жовтня 2025 р.). Prague: Oktan Print, 2025. С. 250–259. (0,4 д. а.).

Науковий керівник:

Доктор економічних наук, професор,
професор кафедри безпеки
та правоохоронної діяльності
Західноукраїнського національного
університету



Володимир ГЕВКО